

DIVADÝLKA, TVOŘÍ A ANDĚLÉ

Ve srovnání s ženami z titulních stránek, které se úspěšně perou se životem, působí brněnská výtvarnice Marie Jirásková trochu jako z jiného světa. Mluví potichu, ráda se směje a chlubí se svými dvěma dětmi. Vytváří věci, na kterých je jasně znát ženská ruka, a je na to docela hrdá.

Máte s manželem jednu z našich největších sbírek loutek. Jak vznikla?

Když jsme se s Pavlem potkali, začínala jsem studovat na loutkárně a on se mi pochlubil divadlem, se kterým jezdil jeho dědeček po Zakarpatské Rusi. Pavlův bratr ty loutky přemaloval po svém a on mě poprosil, jestli bych je nezrestaurovala. Oba nás to chytlo a začali jsme se zajímat o rodinné loutkové divadlo. Zjistili jsme, že se jich v Čechách vyráběla velká spousta a dohromady se jim nikdo nevěnuje, berou se spíš jako takový loutkářský odpad. Dali jsme si pár inzerátů, oslovili známé a získali jsme ohromnou spoustu loutek - jedno divadlo jsme třeba našli na popelnici. Nakonec se nám povedlo sestavit skoro kompletní sbírku. Máme i velké marionety a maňáskové divadlo z minulého století - těch se dochovalo dost málo. Postupně jsem ty stovky loutek opravila. Byla jsem doma s Matějem a měli jsme tady hotové loutkové království.

Navrhováním loutek pro divadlo jste se živila. Jak v loutkářství funguje spolupráce režiséra a výtvarníka?

S každým režisérem je to trochu jiné. Ráda vzpomínám na Američana Richarda Totha. Jeho soubor Misery Love Company spolupracoval se spolkem Kašpar. Richard mi prostě řekl, že mi nechává úplně volnou ruku: ať udělám výpravu a loutky, které budou veselé, různorodé, zajímavé a přinesou spoustu překvapení. Moc dobře se mi pak pracovalo - když vím, že mi ten člověk věří, o to větší cítím zodpovědnost. Divákům se představení moc líbilo a mě zvláště potěšilo, že spousta lidí mi po něm přišla pochválit právě loutky. Podobný přístup jako Richard má režisérka Věra Heraitová, se kterou spolupracuju v chebském divadle.

Proč jste se od loutek vrátila ke scénografii, kterou jste původně vystudovala?

Po mateřské strávené zčásti restaurováním loutek jsem je už nemohla ani vidět. Proto jsem uvítala možnost spolupráce s Kašpary, Evou Tálskou z Provázku, Arnoštem Goldflamem a dalšími. Navrhování scény a kostýmů bylo dobrou příležitostí vyvětrat si hlavu a poznat, co můžu dělat dál a jinak. Přechod z loutkové scény na velké jeviště mi paradoxně umožnil vrátit se k volné tvorbě, ve které se mohu vyjádřit, jak chci sama, a nemusím se přizpůsobovat požadavkům režiséra. Taky jsem už měla potřebu ukázat zase jednou něco lidem na samostatné výstavě, a to je pro scénografa dost obtížné. Když děláte patnáct let divadlo a přijdete za galeristou, slyšíte jenom: vždyť tohle patří na jeviště, ne do galerie. Obešla jsem to tak, že jsem svoje věci představovala v různých multikulturních prostorech při performancích a potom tam zůstaly jako samostatná výstava.

Ve vašich sochách jsou zakomponovány rohy zvířat, želví krunýř, tady vidím dokonce sloní nohu... Kde je berete?

Jsou to odložené předměty, získané v různých bazarech a starožitnostech. Často pracuji s přírodninami. Jsou dokonalé, právě tak jako je dokonalá sama příroda. Kdy se podíváte pod lupou na semínko máku nebo chmýří z pampelišky, zjistíte, že má úžasnou barvu i strukturu. Přesně tak na mě působí třeba slon – člověku stačí se na něj jenom dívat. Když pak najdu takhle polorozbitá torza, je mi jich líto. I kdyby je někdo koupil, zase si je jenom položí na stůl nebo pověsí na zeď a bude se na ně dál prášit. Proto jsem jim chtěla vrátit život, ukázat, že mohou fungovat v nějaké jiné souvislosti – podobně jako třeba přírodní národy neberou určité zvíře jen jako potravu, ale i jako předmět uctívání, a vytvoří z něj totem nebo masku.

Vaší specialitou jsou výtvarné objekty zasazené do přírody, kterým říkáte divadýlka.

Když člověk chodí a kouká kolem sebe, když si z prstů udělá rámeček, jako to mají ve zvyku filmaři, najednou je skoro všechno divadýlko. Podíváte se na chodník, fouká vítr a listí vytváří ve struktuře chodníku obrazy. Stejně tak můžete najít divadýlka z kamenů - některé fungují samy o sobě a jiné třeba s Matějem trochu dotvoříme. Krásně se divadýlka vymýšlejí na mořském břehu, ze dřev a kostí vybělených od slunce. Každý takový předmět je vlastně objekt, loutka nebo bytost. Proto se soubor mých fotografií těchto divadýlek nazývá Tvoří. Vznikl

loni pro brněnskou Galerii mladých a na konci roku mě s ním pozvali do New Yorku na výstavu nazvanou Velká malá díla.

Nemrzí vás pomíjivost divadýlek a tvorů?

Ne. Spousta výtvarníků vám potvrdí, že když se za pět let podívají na svůj obraz, je jim cizí. Pomíjivost těch instalací se mi právě líbí – zároveň jsou i nejsou. Pomíjivé je všechno, i egyptská socha nalezená po pěti tisících letech – kdybychom ji nevykopali a nevníмали ji, jako by neexistovala.

Pokud vím, máte i vlastní divadlo jménem Modré ryby.

Když jsme odjížděli do Číny, všichni mi tvrdili, že si Číňané hrozně potrpí na navštívenky – oni si je totiž dávají jako dárky. Nikdy jsem je neměla, ale tentokrát jsem se rozhodla, že pro Číňany to udělám. Poprosila jsem kamaráda, aby je vytiskl, a jenom ve spěchu jsem mu řekla, že grafiku nechám na něm, ať tam dá třeba nějaké modré ryby. Když mi je potom přinesl, dozvěděla jsem se, že mám divadlo Modré ryby. Aspoň jsem měla nějaký titul pro performance, které dělám s přáteli na výstavách.

Jak se vám povedlo zařídit si výstavu v čínském Macau?

Vlastně náhodou. Učím tady v Brně na scénografii a když sem přijedou hosté ze zahraničí, často je na mě, abych se jim věnovala. V roce 1999 se k nám takhle dostali studenti z Londýna, mezi kterými byli i Číňané. Normálně si tyhle lidi drží Praha, ale právě v té době tam Miloši Formanovi udělovali doktorát, všechny hotely byly obsazené a tak je poslali do Brna. Objížděli jsme s nimi moravské památky a nakonec jsem je pozvala k nám. Jednomu z nich, Jacobovi Yu, se loutky a moje věci líbily natolik, že mě pozval na velký festival v Macau, který produkoval. Takových nabídek jsem už slyšela spoustu a tak jsem zůstala klidná, ale pak jsem se přesvědčila, že když Číňan něco slíbí, tak to taky udělá. Za pár týdnů jsem dostala fax, že je všechno zařízené. Nakonec jsme tam s mužem a kamarádkou strávili celý měsíc, vedli několik workshopů a snažili se představit celou českou loutkářskou tvorbu.

Jak vypadají vaše performance?

Spíš než dějová představení jsou to obrazy v prostoru. Zatím asi nejvíc dotažená byla výstava a performance Křídla. Odehrála se ve Vaňkovce,

což je takový brněnský fenomén, soubor opuštěných továrních hal, který se skupina lidí snaží využívat pro různé alternativní akce. Pořád jsem přemýšlela, co tam vystavit: obrazy? grafiky? Pak mě napadlo, že Vaňkovka je v něčem podobná těm předmětům, které nacházím a používám pro svoje objekty. Je to vlastně odložený prostor: rozpadá se, nikdo ji nechce a spousta lidí by ji nejraději zbořila. Aby se mohla povznést z toho úpadku, rozhodla jsem se jí dát křídla. Tak vznikly desítky okřídlených bytostí s průsvitnými křídly a průhlednými hlavičkami. Nainstalovala jsem je do trojúhelníku, který vzlétal nad budovy. K tomu jsem připravila hudební a světelnou performanci – andělé pluli nad Vaňkovkou a ona se vznášela taky. A teď se tam s nimi vracím. V rámci Expozice nové hudby se na Vaňkovce uskuteční koncem května několik koncertů, ke kterým připravuji různé instalace a výstavy.

Prodáváte svoje objekty? A je o ně zájem?

Mám nejraději, když se dostanou k tomu, kdo o ně opravdu stojí. Ne každý má na to, aby si je koupil, proto jich hodně daruju nebo třeba vyměním. Zájem byl třeba o moje fotografie přírodních instalací, divadýlek, a ty prodávám ráda, protože jsou opakovatelné. Za některé objekty mi v cizině nabízeli hodně peněz, ale to jsou zpravidla ty nejlepší, ke kterým mám takový citový vztah, že si je chci nechat, ukazovat je doma známým a půjčovat na výstavy. Nedávno se některé z nich dostaly jako dekorace do filmu. Italové tady točili nějakou detektivku z bohémského prostředí a někdo jim poradil, že si u nás můžou půjčit zajímavý nábytek. Když pak přišli, řekli: nábytek? Kdepak, my chceme obrazy, loutky, sochy a vlastně všechno.

Teď jste doma na mateřské?

Já bych spíš řekla na pracovní dovolené. Dcera Noemi je samozřejmě jeden z mých nejdokonalejších výtvorů. Umožnila mi uniknout z toho kolotoče divadelních návrhů, plakátů, kostýmů a tak dále. Teď se můžu věnovat sama sobě, své vlastní tvorbě, která není účelová, ale vyplývá opravdu jenom z toho, co chci dělat. Stejně to bylo, když se narodil Matěj, a v té době vznikly moje nejlepší věci. S dětmi člověk asi tvoří nejpravdivěji, protože přemýšlí nad tím, jak strávit smysluplně každou minutu a každou hodinu.

Většina výtvarníků ráda mluví o tom, jak je formovaly vlivy z dětství. Co vy?

Pocházím z Křižanova. Je to kus takové syrové Vysočiny a mě tam bylo vždycky úzko, možná i proto, jak je ta krajina zničená. Všichni kolem se snažili budovat, byl to pro ně asi takový únik od reality: stavěli si velké domy, kupovali auta... Nebo chodili do kostela – jeho patronkou je svatá Zdislava, která tady žila. Ani to pro mě nebylo to pravé, viděla jsem, jak lžou sami sobě i ostatním. Děkala jsem všechno proto, abych mohla odejít a poznat svět. Mí rodiče jsou obyčejní, skromní lidé, kteří nemají s uměním nic společného, a teď po letech jsem jim strašně vděčná, že mi odchod umožnili. V Číně jsem slyšela jedno přísloví, které na to přesně sedí: když chceš, aby se ti pták vrátil do klece, nechávej otevřená dvířka.

Marie Jirásková, nar. 1964. Absolventka alternativní větve DAMU, obor scénografie. Od roku 1990 spolupracovala s divadelními soubory Kašpar, Figuren Theater Wolfsburg, Misery Love Company, Studio Dům a Divadlo Husa na provázku. Navrhuje také výtvarná řešení výstav. Autorka vítězného návrhu řešení interiérů a nádvoří divadla Radost v Brně (1991). Ilustrace, grafická úprava tiskovin, plakátů, obalů CD, spolupráce s hudební skupinou Bratrstvo. Souběžně s scénografií se věnuje volné tvorbě. Od roku 1996 učí v ateliéru scénografie divadelní fakulty JAMU v Brně.

Samostatné výstavy: Three cocoons - Brno 1998, Poslední jednonožec - Brno 1999, House full of Puppets - Macau 1999, Pandora box - Brno 1999, Křídla - Brno 1999, Divadýlka - Praha 1999, Tvoři - Brno 2000, Divadýlka - New York 2000. Žije v Brně, má syna Matěje a dceru Noemi.

Vladimír Fanta pro Reflex